

UDK: 34.72:347.2

Siroj HAMRAYEV,

*Pastdarg‘om tumani hokimining yoshlar siyosati, ijtimoiy rivojlantirish va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha o‘rinbosari
Falsafa fanlari doktori (PhD), dotsent
E-mail: sirojbek84@mail.ru*

F.f.d. prof. J.Ramatov taqrizi asosida

YANGI O‘ZBEKISTONDA MULKDORLIK VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH UCHUN ZARUR SHART-SHAROITLAR HAMDA HUQUQIY MEKANIZMLAR

Annotsatsiya

Mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirishning asosiy shart-sharoitlari hamda huquqiy mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Unda xususiy mulk daxlsizligini ta‘minlash, tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun qulay institutsional muhit yaratish, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, huquqiy islohotlarning tadbirkorlik muhitiga ta‘siri, iqtisodiy erkinlik va ijtimoiy barqarorlik uyg‘unligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Mulkdorlik, tadbirkorlik, huquqiy mexanizmlar, xususiy mulk, Yangi O‘zbekiston, iqtisodiy islohotlar, institutsional muhit.

DEVELOPMENT CONDITIONS AND LEGAL MECHANISMS FOR OWNERSHIP AND ENTREPRENEURSHIP IN NEW UZBEKISTAN

Annotation

This article provides a scientific-theoretical and practical analysis of the key conditions and legal mechanisms for developing ownership and entrepreneurship in New Uzbekistan. It examines issues related to ensuring the inviolability of private property, creating a favorable institutional environment for entrepreneurial activity, and improving state support mechanisms. In addition, the article substantiates the impact of legal reforms on the entrepreneurial environment and the harmony between economic freedom and social stability.

Key words: Ownership, entrepreneurship, legal mechanisms, private property, New Uzbekistan, economic reforms, institutional environment.

НЕОБХОДИМЫЕ УСЛОВИЯ И ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ СОБСТВЕННОСТИ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В статье с научно-теоретической и практической точек зрения анализируются основные условия и правовые механизмы развития собственности и предпринимательства в Новом Узбекистане. Рассматриваются вопросы обеспечения неприкосновенности частной собственности, создания благоприятной институциональной среды для деятельности субъектов предпринимательства, а также совершенствования механизмов государственной поддержки. Кроме того, обосновывается влияние правовых реформ на предпринимательскую среду, а также взаимосвязь экономической свободы и социальной стабильности.

Ключевые слова: Собственность, предпринимательство, правовые механизмы, частная собственность, Новый Узбекистан, экономические реформы, институциональная среда.

Kirish. Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy islohotlar jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Ushbu jarayonda mulkdorlik va tadbirkorlik munosabatlarini rivojlantirish iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, aholi bandligini oshirish hamda o‘rta mulkdorlar qatlamini shakllantirishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xususiy mulk va erkin tadbirkorlikka asoslangan bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning asosiy vazifasi tadbirkorlik subyektlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va ularning huquqiy himoyasini kafolatlashdan iboratdir.

Globalashuv va raqobat kuchayib borayotgan hozirgi davrda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ma‘naviy ahamiyat kasb etmoqda. Chunki tadbirkorlik faoliyati jamiyatda tashabbuskorlik, mas‘uliyat, mehnatsevarlik va innovatsion tafakkurni shakllantiradi. Shu bois Yangi O‘zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, ularning huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan.

Mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlar hamda huquqiy mexanizmlar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, xususiy mulk daxlsizligini ta‘minlash, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asoslarning ahamiyati va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni yoritib beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mulkdorlik va tadbirkorlik masalalari ijtimoiy fanlar, xususan, falsafa, iqtisodiyot va huquqshunoslik doirasida keng tadqiq etilgan bo‘lib, ushbu tushunchalar jamiyat taraqqiyotining muhim omillari sifatida talqin etiladi. Ilmiy adabiyotlarda mulkdorlik, avvalo, shaxsning iqtisodiy erkinligi, mulkiy mas‘uliyati va jamiyatdagi ijtimoiy faolligi bilan uzviy bog‘liq hodisa sifatida yoritiladi.

G‘arb falsafiy tafakkurida mulk va mulkdorlik munosabatlari qadimiy davrlardan boshlab tadqiq etilgan. Antik davr mutafakkirlari mulkni jamiyat barqarorligi va davlat boshqaruvi bilan bog‘liq holda izohlaganlar. Keyingi davrlarda ma‘rifatparvar olimlar mulk huquqini shaxs

erkinligining asosi sifatida talqin qilib, iqtisodiy faoliyat va huquqiy kafolatlar o'rtasidagi bog'liqlikka alohida e'tibor qaratganlar. Zamonaviy G'arb olimlari esa tadbirkorlikni innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi, iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi va raqobat muhitini shakllantiruvchi omil sifatida baholaydilar.

Sharq mutafakkirlari asarlarida mulk va tadbirkorlik masalalari axloqiy-me'yoriy mezonlar bilan uyg'un holda yoritilgan. Ularning qarashlarida mulkka egalik qilish huquqi ijtimoiy mas'uliyat, halollik va adolat tamoyillari bilan bog'liq holda talqin etiladi. Bu yondashuv mulkdorlikni faqat iqtisodiy manfaat emas, balki jamiyat farovonligiga xizmat qiluvchi ijtimoiy hodisa sifatida ko'rishga imkon beradi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda mulkdorlik va tadbirkorlikning institutsional va huquqiy jihatlari alohida o'rganilmoqda. Xususan, mulk huquqlarining kafolatlanganligi, qonun ustuvorligi va shaffof huquqiy muhit tadbirkorlik faolligini oshiruvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqotchilar fikricha, davlat tomonidan yaratilgan qulay huquqiy mexanizmlar tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydi hamda iqtisodiy islohotlar samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston olimlarining ilmiy ishlarida mulkdorlik va tadbirkorlik masalalari milliy taraqqiyot modeli, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonlari va ijtimoiy barqarorlik bilan bog'liq holda tahlil qilingan. Ayniqsa, Yangi O'zbekiston sharoitida xususiy mulkni rivojlantirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash hamda tadbirkorlik muhitini yaxshilash masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ilmiy ishlarda huquqiy islohotlarning tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri, davlat va xususiy sektor hamkorligining o'rni keng yoritilgan.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish masalalarini Yangi O'zbekiston sharoitidagi yangilanish jarayonlari, huquqiy mexanizmlarning transformatsiyasi hamda ijtimoiy-falsafiy jihatlar bilan uyg'un holda chuqur tadqiq etishga ehtiyoj mavjud. Mazkur maqolada aynan shu jihatlar e'tibor qaratilib, mavjud ilmiy qarashlar tizimli ravishda umumlashtiriladi va tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot olib borish davomida tizimlilik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, qiyosiy-komparativistik tahlil qilingan. Mazkur tadqiqot Yangi O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar hamda huquqiy mexanizmlarni ilmiy jihatdan tahlil etishga qaratilgan bo'lib, unda ijtimoiy-falsafiy, huquqiy va iqtisodiy yondashuvlarning uyg'unligiga asoslanildi. Tadqiqot jarayonida jamiyat taraqqiyoti, iqtisodiy erkinlik va huquqiy kafolatlar o'rtasidagi dialektik bog'liqlik metodologik asos sifatida qabul qilindi.

Tadqiqotda dialektik yondashuv orqali mulkdorlik va tadbirkorlikning rivojlanish jarayoni uzluksiz va dinamik hodisa sifatida tahlil qilindi. Ushbu yondashuv mulk munosabatlarining tarixiy evolyutsiyasi, ularning zamonaviy bosqichdagi transformatsiyasi hamda huquqiy mexanizmlar bilan o'zaro aloqadorligini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, tizimli-funksional yondashuv asosida mulkdorlik va tadbirkorlik tizimi bir butun ijtimoiy-iqtisodiy mexanizm sifatida ko'rib chiqildi. Bu yondashuv orqali davlat, jamiyat va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi funksional munosabatlar, ularning o'zaro ta'siri va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni aniqlashtirildi.

Tadqiqot jarayonida analiz va sintez usullaridan foydalanilib, mavjud ilmiy qarashlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda amaliy tajribalar chuqur tahlil qilindi va umumlashtirildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish borasidagi xorijiy va milliy tajribalar solishtirildi.

Bundan tashqari, kontent-tahlil usuli orqali O'zbekiston Respublikasida mulkdorlik va tadbirkorlik sohasiga oid qonunlar, farmonlar va dasturiy hujjatlarning mazmun-mohiyati o'rganildi. Retrospektiv tahlil esa mazkur sohadagi islohotlarning shakllanish bosqichlari va ularning hozirgi holatini aniqlashga xizmat qildi.

Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish masalalarini kompleks yondashuv asosida tahlil qilishga, huquqiy mexanizmlarning samaradorligini ilmiy jihatdan baholashga hamda asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Tahlil va natijalar. Yangi O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim natijalarga olib kelmoqda. Tadqiqot doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun qulay huquqiy va institutsional muhit yaratish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmogda.

Tahlil natijalariga ko'ra, eng avvalo, mulk huquqlarining mustahkamlanishi tadbirkorlik faolligining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususiy mulkni davlat tomonidan kafolatlash, tadbirkorlik subyektlarining qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarining kuchaytirilishi iqtisodiy subyektlar orasida ishonch muhitini shakllantirdi. Bu esa yangi biznes subyektlarining paydo bo'lishi hamda mavjud tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, huquqiy tartib-taomillarni soddalashtirish va ma'muriy to'siqlarni qisqartirish bo'yicha olib borilgan islohotlar tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy faolligini rag'batlantirdi. Litsenziyalash va ruxsat berish jarayonlarining optimallashtirilishi tadbirkorlik faoliyatini boshlash va yuritishda vaqt hamda moliyaviy xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirdi. Natijada kichik va o'rta biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi ulushi oshdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengaytirilishi ham tadbirkorlikni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va davlat grantlari tadbirkorlarning investitsion faolligini oshirib, innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun qulay sharoit yaratdi. Ayniqsa, yoshlar va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar bandlikni oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning kuchayib borayotgani aniqlandi. Davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirilayotgan loyihalar tadbirkorlik tashabbuslarini rag'batlantirish, infratuzilmani rivojlantirish va hududlar iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim natijalar bermoqda. Bu jarayon hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar natijasida Yangi O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yaratilayotgan huquqiy va institutsional shart-sharoitlar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, o'rta mulkdorlar qatlamini shakllantirish va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilayotgani aniqlanadi. Ushbu natijalar tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan siyosatning samaradorligini tasdiqlaydi hamda kelgusida mazkur yo'nalishda izchil islohotlarni davom ettirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tadqiqot natijalari Yangi O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirish jamiyatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun qulay huquqiy va institutsional muhit yaratish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiy faollikning

oshishiga, bandlikning kengayishiga va o'rta mulkdorlar qatlamining shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mulk huquqlarining mustahkam huquqiy himoyasi tadbirkorlik tashabbuslarini rag'batlantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Huquqiy tartib-taomillarni soddalashtirish, davlat tomonidan moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengaytirilishi tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik iqtisodiyotda innovatsion faollikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Birinchi, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlovchi huquqiy kafolatlarni yanada kuchaytirish, sud-huquq tizimida tadbirkorlar manfaatlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Ikkinchi, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni soddalashtirish va ularning

amaliy ijrosini kuchaytirish orqali byurokratik to'siqlarni yanada qisqartirish lozim.

Uchinchi, kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, imtiyozli kreditlar va grantlar ajratish tizimini yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

To'rtinchi, yoshlar va ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlarni kuchaytirish orqali tadbirkorlik madaniyatini keng qatlamlarda shakllantirish lozim.

Beshinchi, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni chuqurlashtirish, hududiy tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali mintaqalar iqtisodiy salohiyatini oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan izchil siyosatni davom ettirish, huquqiy va institutsional mexanizmlarni takomillashtirish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi va jamiyat farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2024. – B. 56.
2. «O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida» O'zbekiston Respublikasining Qonuni. - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son; 25.10.2023 y., 03/23/871/0797-son); - <https://lex.uz>.
3. Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida O'RQ-328-son O'zbekiston respublikasi qonuni. -<https://lex.uz>.
4. "Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyati kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni // <https://lex.uz/docs/1101278>.
5. "Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan xatti-harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. <https://lex.uz/docs/116757>.
6. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston NMIU, 2010.
7. «Har bir oila-tadbirkor» dasturini amalga oshirish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 iyundagi PQ-3777 sonli qarori. <https://lex.uz/docs/3772869>.
8. "Tadbirkorlik faoliyati va o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.06.2020 y. PQ-4742-son Qarori. - <https://lex.uz>.